

A brave new media world revisited

Een nog kritischer blik op het nieuwe mediabeleid van de Raad van Europa

In september 2011 heeft het Comité van Ministers van de Raad van Europa de Aanbeveling over ‘a new notion of media’ aangenomen. De Aanbeveling biedt de lidstaten handvatten aan om een snel veranderend medialandschap adequaat te reguleren. In deze bijdrage worden de Aanbeveling en daarin neergelegde handvatten kritisch geanalyseerd. Daarnaast wordt ingegaan op een andere belangrijke ontwikkeling bij de Raad van Europa: het stopzetten van de herziening van het Europese Verdrag inzake Grensoverschrijdende Televisie. Deze bijdrage staat stil bij de gevolgen van deze ontwikkelingen voor de positie van de Raad van Europa als belangrijke initiator van mediaregulering.

In ons artikel ‘A brave new media world?’¹ van twee jaar geleden betoogden wij dat de recente normstelling (*‘standard-setting’*) door de Raad van Europa met betrekking tot nieuwe media slechts een beperkte impact had. Relevante beleidsmakende teksten zouden de reeds gegarandeerde bescherming van mediavrijheden slechts nominaal verhogen. Onze evaluatie had echter een voorlopig karakter, aangezien de belangrijkste van de door ons belichte *standard-setting* teksten, de Aanbeveling van het Comité van Ministers over ‘a new notion of media’, toen nog niet was afgerond.

De langverwachte Aanbeveling is in september 2011 goedgekeurd² – na meer dan een decennium waarin verschillende instellingen van de Raad van Europa de ‘nieuwe’ media slechts fragmentarisch hebben benaderd. De Aanbeveling tracht de verschillende benaderingen te consolideren en daarvan een coherent geheel te maken. Meer concreet, de Aanbeveling biedt gedetailleerde richtlijnen voor het opstellen van regelgeving door staten met betrekking tot een breed scala aan onderwerpen die zich voordoen in het kader van een snel veranderend medialandschap. De Aanbeveling pleit in het bijzonder voor een gedifferentieerde wijze van regulering van de media.

Het belang van deze Aanbeveling ligt zowel in haar ambitie om de veranderende media te reguleren als in de uitgebreide behandeling ervan en in de waarde van de precedentwerking binnen en buiten de Raad van Europa. De Aanbeveling is juri-

disch niet bindend, maar wordt als invloedrijk beschouwd vanwege de normatieve leemte die ze vult. Geen enkele andere intergouvernementele organisatie is tot op heden op een dergelijke gedetailleerde wijze ingegaan op de veranderende aard van de media.

Naast het aannemen van de nieuwe Aanbeveling is sprake van een andere ontwikkeling bij de Raad van Europa die waarschijnlijk een bepalende invloed zal hebben op hoe (effectief) de organisatie in de toekomst zal omgaan met nieuwe media. De herziening van het Europese Verdrag inzake Grensoverschrijdende Televisie,³ onder meer bedoeld om het Verdrag in overeenstemming te brengen met de EU Richtlijn Audiovisuele Mediadiensten,⁴ is in 2011 formeel beëindigd. Als gevolg daarvan heeft het weliswaar van kracht blijvende Verdrag, met de nu verouderde focus op alleen ‘lineaire’ televisie-uitzendingen en audiovisuele mediadiensten, zijn relevantie voor de mediaregulering op Europees niveau verloren.

Om de positie van de Aanbeveling binnen het beleid en regelgevingskader van de Raad van Europa en de potentiële invloed ervan te begrijpen, beginnen wij deze bijdrage met een korte analyse van: (i) relevante ontwikkelingen in de jurisprudentie van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) betreffende nieuwe media en internet, en (ii) de recente Aanbevelingen en Verklaringen die door de Raad van Europa zijn aangenomen op het gebied van vrijheid van meningsuiting,

* Dr. T. McGonagle is senior onderzoeker en universitair docent bij het Instituut voor Informatierecht (IViR), Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Universiteit van Amsterdam. Mr. K.E.A. de Beer heeft de master Informatierecht bij het IViR afgerond en is nu werkzaam bij het Fonds Podiumkunsten. De auteurs willen Gerard Mom bedanken voor zijn nuttige redactionele opmerkingen.

1 ‘A brave new media world? Een kritische blik op het nieuwe mediabeleid van de Raad van Europa’, *Mediaforum* 2010-5, p. 146-156.

2 *Recommendation CM/Rec(2011)7 of the Committee of Ministers to member states on a new*

notion of media, 21 september 2011.

3 *European Convention on Transfrontier Television* van 5 mei 1989, ETS nr. 132, zoals gewijzigd door zijn *Amending Protocol* van 1 oktober 1998, ETS nr. 171.

4 Richtlijn 2010/13/EU van het Europees Parlement en de Raad van 10 maart 2010 betreffende de coördinatie van bepaalde wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen in de lidstaten inzake het aanbieden van audiovisuele mediadiensten (richtlijn audiovisuele mediadiensten) (geconsolideerde versie), *PbEG* 2010 L 95/1.

de media en Internet. Daarna zal de Aanbeveling kritisch worden geanalyseerd en komt de vraag aan de orde in hoeverre zij daadwerkelijk een normatieve leemte vult.

Vervolgens wordt ingegaan op de beëindiging van de herziening van het Europese Verdrag inzake Grensoverschrijdende Televisie. Ook de juridische en praktische implicaties van deze ontwikkeling zullen kritisch worden onderzocht.

In algemene zin geven wij verder aan welke gevolgen deze ontwikkelingen zullen hebben voor de positie van de Raad van Europa met betrekking tot mediaregulering in Europa.

Relevante ontwikkelingen bij het EHRM

Het EHRM 'begeeft zich schoorvoetend op het internet', zoals al eerder in dit tijdschrift is opgemerkt door Voorhoof.⁵ Uitspraken van het EHRM over internetgerelateerde kwesties zijn aan te merken als 'works in progress': ze zijn richtinggevend in individuele zaken maar vormen nog geen samenhangend geheel.⁶

Het EHRM lijkt zich bewust te zijn van zijn achterstand op dit gebied: de afdeling onderzoek van het Hof kreeg recentelijk de opdracht om de jurisprudentie over jurisdictie-kwesties op het internet te verkennen en in kaart te brengen. Dit heeft geleid tot de publicatie van een samenvatting van de rechtspraak van het Hof inzake verschillende prangende thema's die zich ook in de online omgeving voordoen: 'internet governance', dataprotectie en -retentie, vrijheid van meningsuiting, intellectuele eigendom, toegang tot informatie, de strijd tegen geweld en andere strafbare activiteiten.⁷ De publicatie zou beschouwd kunnen worden als een poging om enige coherentie aan te brengen in de reeds bestaande jurisprudentie van het Hof betreffende het internet. Het doel hiervan is om te zorgen voor een zo consistent mogelijke interpretatie en handhaving van belangrijke principes in de toekomst. Sceptici zouden de publicatie ook kunnen zien als een inhoudelijke inhaalslag van het Hof.

Het falen van het Hof om de technologische ontwikkelingen (die ook weer invloed hebben op maatschappelijke en juridische ontwikkelingen) te omarmen wordt een duidelijke test voor de zogenaamde 'practical and effective' en 'living instrument' doctrines. Het Hof heeft herhaaldelijk geoordeeld dat het EVRM geen rechten wil garanderen die theoretisch of illusoir zijn, maar rechten die *praktisch en effectief* zijn.⁸ Het is eveneens vaste rechtspraak van het EHRM dat het EVRM een *levend instrument* is dat moet worden uitgelegd in het licht van de huidige omstandigheden.⁹ Deze dynamische en evoluerende¹⁰ interpretatieve benadering werkt als een belangrijke verzekering tegen het risico dat het verdrag ooit statisch zou worden.

Zoals reeds vermeld, heeft het Hof zich tot op heden verrassend weinig bezig gehouden met de functionele en specifieke kenmerken van op internet gebaseerde media en andere vormen van communicatie. Het Hof heeft bijvoorbeeld erkend dat het recht op vrijheid van meningsuiting en privacy van gebruikers van telecommunicatie en internetdiensten niet absoluut is en soms moet buigen voor andere legitieme doeleinden, zoals het voorkomen van wanordelijkheden en strafbare feiten en de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen.¹¹ Het EHRM heeft daarnaast geaccepteerd dat online archieven een substantiële bijdrage leveren aan het preserveren en toegankelijk maken van nieuws en informatie, en daarmee voor educatie en historisch onderzoek, in het bijzonder vanwege hun toegankelijkheid en beschikbaarheid zonder daarvoor te hoeven betalen.¹² Het Hof heeft ook de potentie erkend van 'nieuwe communicatietechnologieën' voor het bewaren, reproduceren en grootschalig verspreiden van content (in het bijzonder persoonlijke gegevens en foto's).¹³ Meer in het algemeen heeft het Hof erkend dat verschillende media eigen, van elkaar verschillende behoeftes aan informatie dienen.¹⁴ Deze verschillen zijn nog groter in de online omgeving vanwege de enorme hoeveelheid soorten media die daar actief zijn.

Het EHRM heeft ook de uitdagingen (in het bijzonder voor journalisten) overwogen van het doorzoeken van de overvloed aan informatie die het internet biedt.¹⁵ Het Hof merkt in dit kader op:

*It is true that the Internet is an information and communication tool particularly distinct from the printed media, in particular as regards the capacity to store and transmit information. The electronic network serving billions of users worldwide is not and potentially cannot be subject to the same regulations and control. The risk of harm posed by content and communications on the Internet to the exercise and enjoyment of human rights and freedoms, particularly the right to respect for private life, is certainly higher than that posed by the press. Therefore, the policies governing reproduction of material from the printed media and the Internet may differ. The latter undeniably have to be adjusted according to the technology's specific features in order to secure the protection and promotion of the rights and freedoms concerned.*¹⁶

Het langzaam en geleidelijk kennismaken door het EHRM van specifieke kenmerken van de online omgeving moet worden gezien in het licht van twee andere opkomende trends in zijn jurisprudentie: een stijgende nadruk op verantwoordelijke journalistiek¹⁷ en een toenemende erkenning van de toepassing van journalistieke vrijheden op niet-journalistieke actoren.¹⁸ Dit zijn duidelijke trends met vergaande gevolgen voor een medialandschap dat onderhevig aan verandering is, maar tot nu toe blijven ze 'opkomend' van karakter.

5 D. Voorhoof, 'Het Europese "First Amendment" – De Straatsburgse jurisprudentie over artikel 10 EVRM: 2004-2009 (deel 2)', *Mediaforum* 2010-6, p. 186-201, op p. 195-196.
6 T. Murphy en G.Ó. Cuinn, 'Works in Progress: New Technologies and the European Court of Human Rights', 10(4) *Human Rights Law Review* (2010), p. 601-638, op p. 636.
7 EHRM (Research Division), *Internet: case-law of the European Court of Human Rights*, Straatsburg: Raad van Europa 2011.
8 Zie o.a. EHRM 9 oktober 1979, nr. 6289/73 (*Airey/Ierland*), r.o. 24.
9 EHRM 25 april 1978, nr. 5856/72 (*Tyler/Verenigd Koninkrijk*), r.o. 31; EHRM 18 februari 1999, nr. 24833/94 (*Matthews/Verenigd Koninkrijk*), r.o. 39.
10 EHRM 28 mei 2002, nr. 46295/99 (*Stafford/Verenigd Koninkrijk*), r.o. 68; EHRM 11 juli 2002, nr. 28957/95 (*Christine Goodwin/Verenigd Koninkrijk*), r.o. 74. Zie nader: A. Mowbray, 'The Creativity of the European Court of Human Rights', 5(1)

Human Rights Law Review (2005), p. 57-79.
11 EHRM 2 december 2008, nr. 2872/02 (*K.U./Finland*, *Mediaforum* 2009-2, nr. 4 m.nt. A.H. Ekker), r.o. 49.
12 EHRM 10 maart 2009, nrs. 3002/03 en 23676/03 (*Times Newspapers Ltd. (nrs. 1 en 2)/Verenigd Koninkrijk*, *Mediaforum* 2009-4, nr. 11 m.nt. J.V.J. van Hoboken), r.o. 45.
13 EHRM 24 juni 2004, nr. 59320/00 (*Caroline Von Hannover/Duitsland*, *Mediaforum* 2004-7/8, nr. 27 m.nt. G.A.I. Schuijt), r.o. 70.
14 EHRM 16 december 2008, nr. 23883/06 (*Khurshid Mustafa & Tarzibachi/Zweden*), r.o. 45.
15 EHRM 5 mei 2011, nr. 33014/05 (*Editorial Board of Pravoye Delo & Shtekel/Oekraïne*).
16 *Ibid.*, r.o. 63.
17 Zie o.a. EHRM 29 juli 2008, nr. 22824/04 (*Flux (nr. 6)/Moldavië*).
18 Zie o.a. EHRM 15 februari 2005, nr. 68416/01 (*Steel en Morris/Verenigd Koninkrijk*) en EHRM 14 april 2009, nr. 37374/05 (*Társaság a Szabadságjogokért/Hongarije*).

Titel	Nummer	Jaar
Recommendation on human rights and social networking services	4	2012
Recommendation on the protection of human rights and search engines	3	2012
Declaration on public service media governance	-	2012
Recommendation on public service media governance	1	2012
Declaration on the protection of freedom of expression and freedom of assembly and association with regard to privately operated Internet platforms and online service providers	-	2011
Declaration on Internet governance principles	-	2011
Declaration on the protection of freedom of expression and information and freedom of assembly and association with regard to Internet domain names and name strings	-	2011
Recommendation on a new notion of media	7	2011
Recommendation on the protection and promotion of the universality, integrity and openness of the Internet	8	2011
Declaration on the management of the Internet protocol address resources in the public interest	-	2010
Declaration on network neutrality	-	2010

Figuur 1: Overzicht recente teksten van het Comité van Ministers

Het bovenstaande verklaart hoe de standard-setting door het Comité van Ministers van de Raad van Europa, in het bijzonder, een aanvullende normatieve rol zou kunnen spelen bij de rechtspraak van het EHRM, zoals deze ook bedoeld was in de Verklaring uit 2010 van het Comité van Ministers inzake maatregelen om de eerbieding van artikel 10 EVRM te bevorderen.¹⁹ Een focus op de vrijheid van meningsuiting, mediavrijheden en internet in nieuwe beleidsmakende teksten van het Comité van Ministers zou het EHRM goed kunnen ondersteunen bij het ontwikkelen van eigen inzichten in en begrip voor de mensenrechtelijke dimensie van nieuwe media- c.q. communicatie-technologieën.

Recente prioriteiten van de Raad van Europa

Sinds het verschijnen van *'A brave new media world?'* in 2010 zijn door de Raad van Europa diverse teksten aangenomen inzake vrijheid van meningsuiting, mediavrijheden en internet. Hieronder wordt kort ingegaan op de recentelijk door het Comité van Ministers en de Parlementaire Vergadering aangenomen teksten.²⁰ Zie voor een kort overzicht de figuren 1 en 2.

Comité van Ministers

In de verschillende teksten van het Comité wordt eerst gewezen op de toepasselijkheid van het EVRM in de online context en dan in het bijzonder op het recht op vrijheid van meningsuiting. Vervolgens wordt het belang van het internet benadrukt voor de effectieve uitoefening van het recht op vrijheid van meningsuiting en de toegang tot informatie. Volgens het Comité heeft het internet *'public service value'*: burgers zijn voor hun dagelijkse activiteiten in grote mate afhankelijk van het internet. Hieruit vloeit voort dat internet diensten permanent toegankelijk, betaalbaar, veilig en betrouwbaar moeten zijn.

Het Comité heeft teksten aangenomen met betrekking tot specifieke aspecten van de regulering van het internet, zoals de *Declaration on network neutrality* en de *Declaration on the management of the Internet protocol address resources in the public interest*. Ook is het Comité ingegaan op de regulering van actoren die in de online wereld een grote rol spelen als zoekmachines en sociale netwerken. Het Comité poogt in zijn teksten fundamentele rechten, in het bijzonder die van artikel 8 en 10 EVRM, te vertalen naar de online context. Daarnaast heeft het teksten aangenomen waarin beginselen over de regulering van internet zijn vastgelegd. Bij de regulering van de hierboven genoemde deelaspecten moet continu het belang van het internet in gedachten worden gehouden. Een voorbeeld waarin het Comité ingaat op algemene beginselen met betrekking tot de regulering van het internet is de *Declaration on Internet governance principles*. In deze Verklaring benadrukt het Comité allereerst dat regulering van het internet de bescherming van fundamentele rechten en vrijheden dient te verzekeren. Hierbij wijst het Comité op het belang van samenwerking tussen nationale overheden, de private sector, de *'civil society'*, de technische gemeenschap en gebruikers. Twee andere belangrijke beginselen zijn: de universele toegankelijkheid van het internet en de integriteit van het internet. Met het laatste bedoelt het Comité dat met name veiligheid en stabiliteit hoofddoelen moeten zijn bij de regulering van het internet.

Parlementaire Vergadering

Waar het Comité van Ministers voornamelijk teksten heeft aangenomen met betrekking tot de regulering van het internet op een abstracter niveau, lijkt de Parlementaire Vergadering zich meer te hebben gericht op de aard van de content. De door de Parlementaire Vergadering aangenomen teksten hebben namelijk met name betrekking op schadelijke content in een online context. Hierbij valt te denken aan de bestrijding van seksistische stereotypes, gewelddadige en extreme pornografie en beelden van kindermisbruik.²¹ In de teksten wordt herhaal-

19 Comité van Ministers van de Raad van Europa, *Declaration on measures to promote the respect of Article 10 of the European Convention on Human Rights*, 13 januari 2010.

20 Voor de officiële versies van alle relevante teksten en samenvattingen ervan, zie: S. Nikoltchev en T. McGonagle (red.), *Freedom of Expression and the Media: Standard-setting by the Council of Europe, (I) Committee of Ministers – IRIS Themes*, Straatsburg: European Audiovisual Observatory 2011 resp. S. Nikoltchev en T. McGonagle (red.), *Freedom of Expression and the Media: Standard-setting by the*

Council of Europe, (II) Parliamentary Assembly – IRIS Themes, Straatsburg: European Audiovisual Observatory 2011.

21 Respectievelijk de *Resolution en Recommendation on combating sexist stereotypes* (25 juni 2010), de *Resolution en Recommendation on violent and extreme pornography* (5 oktober 2011) en de *Resolution en Recommendation on combating 'child abuse images' through committed, transversal and internationally co-ordinated action* (5 oktober 2011).

Titel	Nummer	Jaar
Resolution on protection of freedom of expression and information on the Internet and online media	1877	2012
Recommendation on protection of freedom of expression and information on the Internet and online media	1998	2012
Recommendation on combating "child abuse images" through committed, transversal and internationally co-ordinated action	1980	2011
Resolution on combating "child abuse images" through committed, transversal and internationally co-ordinated action	1834	2011
Recommendation on violent and extreme pornography	1981	2011
Resolution on violent and extreme pornography	1835	2011
Recommendation on the protection of privacy and personal data on the Internet and online media	1984	2011
Resolution on the protection of privacy and personal data on the Internet and online media	1843	2011
Recommendation on the protection of journalists' sources	1950	2011
Recommendation on combating sexist stereotypes in the media	1931	2010
Resolution on combating sexist stereotypes in the media	1751	2010

Figuur 2: Overzicht recente teksten van de Parlementaire Vergadering

delijk aangegeven dat de distributiemogelijkheden van het internet ook een schaduwzijde van dit medium kunnen zijn. De Parlementaire Vergadering wijst bijvoorbeeld op de mogelijkheid om via sociale media (of netwerken) snel en op grote schaal pornografie te verspreiden. Daarnaast wordt gewezen op de moeilijkheden qua handhaving die de aan het internet inherente anonimiteit van gebruikers met zich meebrengt. De Parlementaire Vergadering doet diverse aanbevelingen gericht tot de lidstaten ter bestrijding van schadelijke content, maar stuurt ook herhaaldelijk aan op internationale samenwerking. Hierbij blijft de Parlementaire Vergadering benadrukken dat bij de bestrijding van schadelijke content artikel 10 EVRM in acht dient te worden genomen.

Uit de teksten die in de afgelopen twee jaar zijn aangenomen, blijkt dat de Raad van Europa zich enerzijds richt op de regulering van het internet op abstract niveau en anderzijds op heel specifieke content gerelateerde onderwerpen. In de teksten wordt echter niet ingegaan op fundamentele vragen met betrekking tot de regulering van de media. De teksten vormen slechts een eerste aanzet voor spelregels voor een spel waarvan de spelers nog niet eens zijn geïdentificeerd. Ook hieruit blijkt dat behoefte is aan een sturende rol van de Raad van Europa met betrekking tot een aantal principiële vraagstukken. Onzes inziens zou daardoor ook met betrekking tot specifieke onderwerpen inzake media beter kunnen worden gestuurd. Het gemis van een normatieve leidraad had kunnen worden opgevuld door de Aanbeveling 'on a new notion of media'.

'A new notion of media'?

Achtergrond

In zijn 'keynote speech' tijdens het ministeriële congres in Reykjavik in 2009, daagde media-expert Karol Jakubowicz de Raad van Europa en zijn lidstaten uit om een modern en omvangrijk

beleid te ontwikkelen voor digitale en traditionele media.²² Hij drong er bij beleidsmakers op aan goed te kijken naar de toename van nieuwe soorten media, naar hoe zij opereren en naar de context waarbinnen zij opereren, maar ook naar hun relatie tot het recht op vrijheid van meningsuiting. In deze grote uitdaging staat de Raad van Europa zeker niet alleen. Toezichhouders en beleidsmakers, op allerlei niveaus, staan voor dezelfde uitdaging, net als academici. De uitdaging bestaat uit het loslaten van het traditionele 'massacommunicatie paradigma', gebaseerd op het 'one-to-many-principe'.²³ Dat is noodzakelijk omdat, zoals Nick Couldry opmerkt, '[a] deeper transformation is under way that challenges the ontology on which the mass communication paradigm was based'.²⁴ De transformatie heeft betrekking op de vervaging van voorheen duidelijk(er) gescheiden grenzen tussen de productie en consumptie van media; publieke en private communicatie; professionalisme en amateurisme in de productie van culturele content en de enorme variatie in soorten media, mediadiensten en mediacontent.

Echter, het unieke aan de uitdaging waarvoor de Raad van Europa staat, is te proberen om zijn huidige normatieve standdaarden inzake media uit te breiden, aan te passen en toe te passen in de online context. Andere intergouvernementele organisaties, zoals de Verenigde Naties (VN) en de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE), hebben niet dezelfde normatieve bagage om mee te torsen naar de online omgeving.

Op 21 september 2011 nam het Comité van Ministers de Aanbeveling (2011)7 'on a new notion of media' aan. De Raad van Europa was reeds jaren bezig met het reguleren van diverse aspecten gerelateerd aan nieuwe media. De Aanbeveling is de meest ambitieuze poging van de Raad om in één document op een coherente en uitgebreide manier in te gaan op allerlei aspecten van nieuwe media. De directe aanleiding voor deze poging is het in Reykjavik gehouden eerste Europese ministeriële congres met betrekking tot *media en nieuwe communicatiediensten*.²⁵

22 Gepubliceerd in: K. Jakubowicz, *Media revolution in Europe: ahead of the curve*, Straatsburg: Council of Europe Publishing 2011, p. 15-19. Zie ook zijn achtergrondstudie voor het Reykjavik congres: 'A new notion of media? Media and media-like content and activities on new communication services', gepubliceerd in *ibid.*, p. 177-245.

23 N. Couldry, 'Does "the Media" Have a Future?', 24 *European Journal of Communication* (nr. 4, 2009), p. 437-449, op p. 437-438. Zie ook in dit verband: J. van Cui-

lenburg en D. McQuail, 'Media Policy Paradigm Shifts: Towards a New Communications Policy Paradigm', 18 *European Journal of Communication* (nr. 2, 2003), p. 181-207.

24 *Ibid.*, p. 438.

25 1st Council of Europe Conference of Ministers responsible for Media and New Communication Services, *A new notion of media?*, 28-29 mei 2009, Reykjavik, IJsland.

Inhoud

De Aanbeveling gaat in op diverse thema's rondom de nieuwe media: het doel van de media, media en democratie, de regulering van de media, ontwikkelingen in het media ecosysteem en een nieuw mediabegrip. Aan de Aanbeveling is een appendix toegevoegd waarin diverse criteria worden vastgesteld voor het identificeren van media. Daarnaast worden standaarden vastgelegd die van toepassing zijn op de media in het nieuwe ecosysteem.

Het Comité beschrijft eerst de rol die media traditioneel hebben gespeeld in de maatschappij en de ratio achter de regulering van de media. De media zijn van groot belang, aangezien zij burgers in staat stellen hun recht op het vergaren en ontvangen van informatie uit te oefenen. Deze rechten zijn volgens het Comité onmisbaar voor de democratie en democratische processen. Het Comité legt uit dat de regulering van media in het verleden dan ook is gerechtvaardigd door de mogelijk grote invloed van de media op de maatschappij en individuele rechten. Daarnaast was regulering noodzakelijk voor de verdeling van schaarse middelen in het publiek belang. Juist vanwege het enorme belang voor de democratie zijn media het onderwerp geweest van veel standard-setting-activiteiten van de Raad van Europa. Volgens het Comité is het doel hiervan geweest om een hoog niveau aan bescherming van mediavrijheid te creëren en daarnaast richtlijnen uit te zetten voor de rechten en verplichtingen van media.

Vervolgens wordt in de Aanbeveling ingegaan op diverse, door technologische ontwikkelingen veroorzaakte, veranderingen in de mediasector. Het Comité licht toe er nieuwe mogelijkheden zijn om informatie op grote schaal te verspreiden, op een goedkopere manier en waaraan minder technische en professionele eisen worden gesteld. Het Comité benoemt diverse consequenties van deze veranderingen: een ongekend niveau aan interactie en betrokkenheid van gebruikers, nieuwe mogelijkheden voor democratisch burgerschap en het faciliteren van participatie door gebruikers in het proces van het creëren en verspreiden van informatie. Dit leidt ertoe dat de grenzen tussen publieke en privé-communicatie dreigen te vervagen. Voorts gaat het Comité in op de evoluerende relatie tussen traditionele en nieuwe media. De veranderingen in de mediasector hebben ertoe geleid dat het functioneren en bestaan van traditionele media worden aangevuld met of zelfs vervangen door nieuwe media.

Deze nieuwe ontwikkelingen vereisen een herziening van het huidige mediabeleid. In de Aanbeveling wordt betoogd dat alle actoren – nieuw of traditioneel – die deelnemen aan het media ecosysteem een beleidskader aangeboden zouden moeten krijgen dat een gepast niveau aan bescherming garandeert en een duidelijke indicatie geeft van hun rechten en verplichtingen, in lijn met de normatieve standaarden van de Raad van Europa. Bij de aanpassing aan een nieuw media ecosysteem dient onderscheid te worden gemaakt tussen mediadiensten op basis van het aandeel dat zij leveren bij het creëren en verspreiden van content. Er moet sprake zijn van gradaties in de regelgeving om te kunnen inspelen op functionele verschillen tussen mediadiensten. In dit kader doet het Comité diverse aanbevelingen aan lidstaten (waaronder):

- *'adopt a new, broad notion of media'*
- *'review regulatory needs in respect of all actors'*
- *'apply the criteria set out in the appendix hereto when considering a graduated and differentiated response'*

- *'engage in dialogue with all actors in the media ecosystem'*
- *'adopt strategies to promote, develop or ensure suitable levels of public service delivery'*
- *'remain attentive to addressing situations of strong concentration in the media ecosystem'*
- *'undertake action, individually or collectively to promote these approaches in appropriate international fora'*.

De Appendix van de Aanbeveling bestaat uit twee inhoudelijke delen en een uitvoerige lijst met alle (relevante) door de Raad van Europa aangenomen teksten. Het eerste inhoudelijke gedeelte, *'Media criteria and indicators'*, stelt een aantal belangrijke criteria vast om te beoordelen of bepaalde activiteiten, diensten of actoren dienen te worden gekwalificeerd als media. De door het Comité vastgestelde criteria zijn:

1. de intentie om te handelen als media
2. het doel en de onderliggende motieven van de media
3. redactionele controle
4. professionele normen
5. bereik en verspreiding
6. verwachtingen van het publiek.

Per criterium wordt een aantal indicatoren genoemd om aan de hand daarvan te kunnen vaststellen of aan het criterium wordt voldaan. In het kader van het eerste criterium wordt bijvoorbeeld gekeken of een onderneming zich naar buiten toe presenteert als mediaonderneming, of sprake is van werkwijzen die eigen zijn aan media en of een onderneming zich houdt aan professionele gedragscodes. Een ander voorbeeld zijn de indicatoren voor het zesde criterium, de verwachtingen van het publiek. Het Comité noemt de beschikbaarheid en de betrouwbaarheid van de media, het respecteren van professionele en ethische normen en de transparantie en aansprakelijkheid van de media. Uit de Aanbeveling blijkt dat niet alle genoemde indicatoren tezamen bepalend zijn voor de vraag of een specifiek criterium geldt. Daarnaast wegen de zes criteria ook niet even zwaar. Zo hecht het Comité de meeste waarde aan het doel van de media, redactionele controle en bereik en verspreiding. Indien aan deze criteria niet wordt voldaan, is zeer waarschijnlijk geen sprake van media. De intentie van de media en de verwachtingen van het publiek zijn volgens het Comité minder doorslaggevend. Het Comité stelt dat de criteria en indicatoren op een flexibele manier moeten worden toegepast en geïnterpreteerd in hun specifieke context.

Het tweede inhoudelijke gedeelte, *'Standards applied to media in the new ecosystem'*, gaat in op de wijze waarop normen voor de media moeten worden toegepast op nieuwe activiteiten, diensten en actoren. Het Comité stelt vast dat de regulering van de media moet uitgaan van minimale interventie en bescherming van de mediavrijheden. Er wordt in het bijzonder ingegaan op drie onderwerpen:

1. rechten, verplichtingen en voorrechten van de media
2. pluralisme en diversiteit van content
3. verantwoordelijkheden van de media.

Per onderwerp geeft het Comité een indicatie van de huidige standaard van de Raad van Europa op dit gebied. In het kader van de rechten, verplichtingen en voorrechten van de media wordt bijvoorbeeld gesproken over mediavrijheden, redactionele onafhankelijkheid en een verbod op censuur. Vervolgens wordt ingegaan op de vraag hoe deze standaarden kunnen worden toegepast binnen het nieuwe media ecosysteem. Het Comité geeft daarbij wel aan dat de gepresenteerde standaard

den niet uitputtend zijn en bovendien breed zijn geformuleerd. Concretere aanwijzingen moeten dan ook worden afgeleid uit de relevante, reeds bestaande teksten van de Raad. In dit kader wordt verwezen naar het bij de Aanbeveling bijgevoegde overzicht met relevante teksten.

Conceptuele en inhoudelijke tekortkomingen

De bovenstaande beschrijving van de inhoud van de Aanbeveling en de onderwerpen die daarin worden behandeld lijken, op het eerste gezicht, indrukwekkend. Echter, wanneer men de Aanbeveling goed gaat lezen, blijkt al snel dat de tekst ernstige conceptuele en inhoudelijke tekortkomingen vertoont. Deze tekortkomingen zijn verergerd door structurele gebreken en problemen bij het opstellen van de Aanbeveling. Deze verregerde kritiek – die in de volgende paragrafen zal worden uitgewerkt – leidt tot de conclusie dat het een politieke tegenslag is dat de Aanbeveling geen recht doet aan het daarin behandelde onderwerp. Een project dat de ambitieuze inzet had om beleidsmakers te begeleiden door ‘*terra incognita*’ is er slechts in geslaagd om de weg daar naar toe nog moeilijker te maken.

De Aanbeveling lijdt aan wat men wel ‘*legal drift*’ noemt; een situatie waarbij de opsteller van de regelgeving steeds verder verwijderd raakt van de belangrijkste, vertrouwde juridische aanknopingspunten die juist het kader hadden moeten creëren. Zo worden bindende teksten af en toe los geparafraseerd (en niet altijd accuraat), zonder voldoende rekening te houden met het mogelijke ‘*chilling effect*’ voor de vrijheid van meningsuiting dat daardoor zou kunnen ontstaan. Zo wordt in de Aanbeveling bijvoorbeeld gesteld dat de media niet onder politieke of economische druk mogen komen te staan (par. 65 en 75). Echter in tegenstelling tot de rechtspraak van het EHRM wordt er niet ingegaan op de mate van die druk. Gelet op de redactionele verantwoordelijkheden van de media bij verslaggeving van strafprocessen, ‘*media should be attentive not to perturb the course of justice or undermine the correct functioning of the judiciary, the privacy and safety of all those involved [...]*’ (par. 87). Artikel 10 EVRM heeft het over ‘*for maintaining the authority and impartiality of the judiciary*’ – een meer afgebakend en ondertussen ingeburgerd begrip. Betreffende commerciële en politieke reclame, telewinkelen en sponsoring, beweert de Aanbeveling dat beperkingen op dit soort uitingen doeleinden als ‘*protection of consumers, minors, public health or democratic processes*’ zouden kunnen dienen (par. 97). Hoewel de Aanbeveling verwijst naar artikel 10 EVRM in dit verband, is deze lijst van mogelijke beperkingsgronden van de vrijheid van meningsuiting nogal open en ze wijkt aanzienlijk af van de nauwkeurige formulering in artikel 10(2) EVRM. Volledigheidshalve dient ook opgemerkt te worden dat de beroemde zin uit het *Handyside*-arrest (‘*offend, shock or disturb*’²⁶) verkeerd geciteerd wordt in de Aanbeveling (par. 66).

Verder zijn in de Aanbeveling juridische termen uit andere instrumenten willekeurig overgenomen, zonder enige uitleg van hun betekenis of motivering voor de overname (denk bijvoorbeeld aan ‘*lineaire audiovisuele mediadiensten*’ – afkomstig uit de EU-richtlijn). Ook wordt vakjargon uit de media- en mensenrechtelijke sectoren stelselmatig gebruikt zonder toe-

lichtingen voor niet-specialisten (bijvoorbeeld ‘*light touch regulation*’, ‘*ex post moderation*’, ‘*legacy media*’, ‘*agency agreements*’, ‘*netiquette, motto*’, ‘*unicasting*’, ‘*net neutrality*’, ‘*interoperability and open standards*’, ‘*LGBT people*’, etc.). Deze tendensen werken beslist niet verhelderend.

De tekst had stevig en expliciet moeten worden geplaatst binnen het kader van artikel 10 EVRM en de relevante rechtspraak van het EHRM. Dit is niet gebeurd. Alle verwijzingen naar de rechtspraak van het EHRM zijn vaag. Specifieke arresten worden nergens aangehaald en specifieke principes worden nauwelijks uiteengezet of belicht. In de zeer omvangrijke sectie ‘*Reference instruments*’ (van maar liefst acht pagina’s), aan het eind van het document, wordt het EVRM zelfs niet eens genoemd, noch onder de rubriek ‘*Convention and treaties of the Council of Europe in the media field*’ noch onder ‘*Other conventions with provisions relevant for the media*’. Een redactionele vergissing? Misschien, maar dan wél een behoorlijke! Daar komt bij dat de sectie geen overzicht bevat van relevante EHRM-rechtspraak. De sectie bevat wel uitgebreide lijsten van relevante aanbevelingen en verklaringen afkomstig van het Comité van Ministers en de Parlementaire Vergadering. Er valt echter te discussiëren over de relevantie van sommige van de daarin genoemde teksten, zoals de tekst over de gevaren van boksen²⁷ en de tekst over de situatie van professionele dans in Europa.²⁸

Structurele en tekstuele tekortkomingen

De precieze doelstelling van de Aanbeveling wordt nergens expliciet geformuleerd, hoewel het vermoedelijk gaat om het waarborgen van mediavrijheden in een online omgeving. Daarnaast wordt de structuur noch aangekondigd noch toegelicht, wat zorgt voor een rommelige opzet. Al snel kan men door de bomen het bos niet meer zien. In deze opzichten staat de definitieve versie van de Aanbeveling heel ver af van de ontwerp tekst van de Aanbeveling die in opdracht van de Raad van Europa werd opgesteld door Karol Jakubowicz.²⁹ Die ontwerp tekst is qua opbouw, duidelijkheid en coherentie een voorbeeldige tekst.³⁰ Jakubowicz behandelt bondig alle relevante contextuele dimensies van de Aanbeveling en haar onderwerp; haar directe oorsprong in de Conferentie van Reykjavik; de traditionele en nieuwe rollen die worden gespeeld door de media in de maatschappij; de sociale en technologische invloeden op de evolutie van de media; de praktische implicaties van deze veranderingen en de uitdagingen die bestaan voor bestaande beleids- en regelgevingskaders.

Ook in taalkundig opzicht laat de Aanbeveling te wensen over. Zo wordt ‘*outreach*’ consequent gebruikt wanneer ‘*reach*’ wordt bedoeld; ‘*volition*’ in plaats van ‘*intent*’ of ‘*intention*’ en ‘*idiosyncrasies*’ in plaats van ‘*characteristics*’. Dit draagt allemaal extra bij aan overige onduidelijkheden in de tekst.

Een politieke tegenslag

Al met al resulteren deze tekortkomingen in een politieke tegenvaller. De Aanbeveling had moeten voortbouwen op de rechtspraak van het EHRM en had een leemte in die rechtspraak op niet-juridische wijze moeten opvullen. De Aanbeve-

26 EHRM 7 december 1976, nr. 5493/72 (*Handyside/Verenigd Koninkrijk*), r.o. 49.

27 Parlementaire Vergadering van de Raad van Europa, *Recommendation 1047* (1986), ‘*The dangers of boxing*’.

28 Parlementaire Vergadering van de Raad van Europa, *Recommendation 1011* (1985), ‘*The situation of professional dance in Europe*’.

29 De ontwerp tekst werd uiteindelijk niet aangenomen, maar belangrijke elementen die daarin stonden zijn terug te vinden in de definitieve tekst van de Aanbeveling.

30 Gepubliceerd in K. Jakubowicz, *Media revolution in Europe: ahead of the curve*, op. cit., p. 247-262.

ling had andere recente, lopende en beoogde standard-setting op het gebied van nieuwe media op coherente wijze moeten inkaderen. De Aanbeveling had moeten bijdragen aan het ontwikkelen en versterken van de mensenrechtelijke dimensie aan internationaal mediabeleid in het digitale tijdperk. Ook in dit verband is de rol van de Raad van Europa onlangs aanzienlijk verwaterd, zoals zal blijken uit de volgende sectie.

Europees Verdrag inzake grensoverschrijdende televisie

Het Europees Verdrag inzake grensoverschrijdende televisie (hierna: het Verdrag) is het belangrijkste (juridisch bindende) middel van de Raad van Europa op het gebied van grensoverschrijdende televisie.³¹ Het Verdrag vertoont grote inhoudelijke overeenkomsten met de audiovisuele mediadiensten richtlijn van de EU, maar ook enkele belangrijke verschillen (bijvoorbeeld de expliciete aandacht voor mediapluriformiteit (art. 10bis)).³²

Naar aanleiding van technologische veranderingen in de mediasector en vooral vanwege de beoogde herziening van de Televisie zonder grenzen richtlijn van de EU, is een herziening van het Verdrag ook aan de orde gekomen. De *Standing Committee on Transfrontier Television* en de *Steering Committee on the Media and New Communication Services* (CDMC) mochten aanvankelijk kiezen uit een aantal mogelijkheden voor een plan van aanpak, te weten:³³

1. een gloednieuw verdrag ontwikkelen waarin de nadruk gelegd zou worden op mensenrechten en kwesties rondom de vrijheid van meningsuiting;
2. het moderniseren van het Verdrag om het in overeenstemming te brengen met de audiovisuele mediadiensten richtlijn;
3. het moderniseren van het Verdrag om het in overeenstemming te brengen met de audiovisuele mediadiensten richtlijn en het mogelijk toevoegen van enkele 'new issues', of
4. het beëindigen van het Verdrag omdat het als overbodig zou worden beschouwd, gelet op het feit dat veel Partijen bij het Verdrag ook Lidstaten van de EU zijn geworden.

Al snel bleek dat optie 1 moeilijk te realiseren zou zijn: een nieuw verdrag zou zich moeten richten op inhoudelijke kwesties die niet onder de bevoegdheid van de Staten vallen en

ook niet onder EU regelgeving vallen. Optie 2 leek de betrokkenen niet vergaand genoeg en optie 4 werd meteen van tafel geveegd. Er is dus gekozen voor optie 3, wat heeft geleid tot een intensief 'drafting process' van twee jaar. Dat proces heeft geleid tot de goedkeuring door Verdragspartijen van een concept protocol tot wijziging van het Verdrag op 12 juni 2009.

Vervolgens is het conceptprotocol naar het Comité van Ministers doorgestuurd met de bedoeling dat het Comité het zou aannemen en zou openstellen voor ondertekening door staten. Kort daarna, op 23 oktober 2009, heeft Viviane Reding, de toenmalige Eurocommissaris voor Informatiemaatschappij en Media, een brief gestuurd naar de EU-lidstaten, waarin ze deze lidstaten eraan heeft herinnerd dat ze geen internationale verplichtingen mochten aannemen die in strijd zouden zijn met het EU-recht. Daarnaast werd benadrukt dat lidstaten geacht worden de jurisprudentie van het Hof van Justitie inzake de externe bevoegdheden van de Unie te respecteren. Bij overtredingen van deze verplichtingen, zou de Europese Commissie overwegen om juridische stappen te nemen tegen de desbetreffende lidstaten, zo waarschuwde Eurocommissaris Reding in haar brief.

Sindsdien is het conceptprotocol bij het Comité van Ministers blijven liggen, tot grote ergernis van o.a. het CDMC,³⁴ de *Standing Committee*³⁵ en (meerdere leden van en de *Standing Rapporteur* inzake mediavrijheden van) de Parlementaire Vergadering van de Raad van Europa.³⁶ De aanvankelijk door Eurocommissaris Reding ingezette lijn is vervolgens doorgezet door haar opvolgster, Eurocommissaris Neelie Kroes. Zij blijft erbij dat de EU exclusieve bevoegdheid heeft om internationale overeenkomsten te sluiten op gebieden die onder het Verdrag vallen.

Deze bewering is op zijn minst discutabel. Soortgelijke beweringen zijn weliswaar in het verleden ook gedaan, namelijk in het kader van overleg tussen de Raad van Europa en de EG over de relatie tussen het Verdrag en de Televisie zonder grenzen richtlijn,³⁷ maar nooit zo stellig en niet zo bedreigend.

De Raad van Europa lijkt daarvoor te hebben gebogen. De Secretaris-Generaal van de Raad van Europa heeft voorgesteld om de werkzaamheden rondom grensoverschrijdende televisie niet door te zetten. Daarmee heeft het Comité van Ministers ingestemd. Vervolgens is begin februari 2011 een bescheiden 'overlijdensbericht' voor het Verdrag geplaatst op de website van de *Information Society and Media Division* van de Raad van Europa.³⁸

31 Het gaat te ver om in dit artikel de achtergronden, inhoudelijke en procedurele bepalingen van het Verdrag te behandelen. Voor gedetailleerde informatie hierover zie o.a. A. van Loon, 'De richtlijn en het Europees Verdrag inzake grensoverschrijdende televisie', *Mediaforum* 2008-2, p. 68-72; J. Dinsdale, 'New Trends Emerging at the Legislative Level in the Council of Europe', in: A. Cassese en A. Clapham (red.), *Transfrontier Television in Europe: The Human Rights Dimension*, Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft 1990, p. 215-237.

32 Zie ook in dit verband, P. Goerens, 'Interplay Between Relevant European Legal Instruments – ECTT and TVWF Directive: Competition or Complementarity?', in: S. Nikoltchev (red.), *IRIS Special: Audiovisual Media Services without Frontiers – Implementing the Rules*, Straatsburg: European Audiovisual Observatory 2006, p. 1-11.

33 Ontleend aan K. Jakubowicz, 'Implementation and Monitoring: Upholding Human Rights and Cultural Values', in: S. Nikoltchev (red.), *IRIS Special: Audiovisual Media Services without Frontiers – Implementing the Rules*, op. cit., p. 35-44, op p. 42.

34 Reply of the Committee of Ministers to Written Question No. 591 of Mr. Laukkanen: 'Implementation of the European Convention on Transfrontier Television', 15 juni 2011, para. 2.

35 Standing Committee on Transfrontier Television, 45th meeting report, 21 juli 2010.

36 Written Question No. 584 to the Committee of Ministers by Mr. McIntosh: 'Implementation of the European Convention on Transfrontier Television', 31 maart 2010; Written Question No. 591 to the Committee of Ministers by Mr. Laukkanen: 'Implementation of the European Convention on Transfrontier Television', 15 juni 2011; Motion for a recommendation presented by Mr. Gale and others, 'Revision of the European Convention on transfrontier television', Doc. 12752, 5 oktober 2011.

37 Van Loon, op. cit., p. 69.

38 'Transfrontier Television: the revision of the Convention discontinued', Persbericht van de Raad van Europa, 4 februari 2011.

De beslissing om de relevante werkzaamheden van de Raad van Europa te beëindigen lijkt om meerdere redenen vreemd. Ten eerste, zoals gezegd, was een concept protocol reeds ontwikkeld en goedgekeurd, wat betekent dat het zwaarste werk al achter de rug was. Ten tweede, hoewel de herziening van het Verdrag (nog) niet formeel rond is, blijft het Verdrag van kracht. Dat gezegd hebbend, zijn sommige bepalingen van het Verdrag niet meer in overeenstemming met de audiovisuele mediadiensten richtlijn, wat ten koste zou kunnen gaan van rechtszekerheid op Europees niveau. Ten derde, hoewel het Verdrag niet toepasbaar is op de onderlinge relaties van EU-lidstaten, geldt het wel voor (i) de relaties tussen EU-lidstaten en niet-EU-lidstaten die Verdragspartijen zijn, en voor (ii) de onderlinge relaties tussen Verdragspartijen die geen EU-lidstaten zijn. 21 van de huidige 27 EU-lidstaten hebben het Verdrag geratificeerd.³⁹ Daarnaast zijn er ook nog 13 andere lidstaten van de Raad van Europa die partij zijn bij het Verdrag. Van Loon heeft in 2008 al voorspeld dat het belang van een afzonderlijk verdrag, door de voortschrijdende uitbreiding van de EU, steeds verder wordt gemarginaliseerd.⁴⁰ Deze voorspelling lijkt realistisch, maar blijft voorlopig een voorspelling. De (meer)waarde van het Verdrag voor de hierboven genoemde transnationale relaties (i) en (ii) blijft reëel.⁴¹ Ten vierde, los van de kenmerkende complexiteit van de relatie tussen het Verdrag en de audiovisuele mediadiensten richtlijn, is het Verdrag inmiddels achterhaald door technologische ontwikkelingen. De laatste wijziging van het Verdrag dateert namelijk uit 1998. Nu de herziening van het Verdrag gestaakt is, wordt het overgelaten aan de (niet juridisch bindende) Aanbeveling van het Comité van Ministers inzake 'a new notion of media' om in te gaan op de technologische vooruitgang in het medialandschap.

Conclusie

In zijn roman *Brave New World* (1932) geeft Aldous Huxley zijn pessimistische visie op een toekomst waarin technologie en

standaardisatie alles bepalend zijn.⁴² Naar aanleiding van overweldigende technologische ontwikkelingen, met als gevolg drastische veranderingen in de samenleving, heeft Huxley zijn voorspellingen opnieuw bekeken in *Brave New World Revisited* (1958).⁴³ De ontwikkelingen en veranderingen gingen veel sneller dan hij aanvankelijk had verwacht. Ook wij voelen ons genooddaakt tot het schrijven van een 'Brave New Media World Revisited'. Onze analyse van de nieuwe Aanbeveling leidt tot de conclusie dat ze niet voldoet aan de belofte van een heldere visie voor een gedifferentieerd systeem van mediaregulering. Inhoudelijke, structurele en tekstuele tekortkomingen doen afbreuk aan de waarde van de Aanbeveling, en dat kan worden gezien als een gemiste kans.

Sinds de vaststelling in 1989 is het Europees Verdrag inzake grensoverschrijdende televisie het belangrijkste verdrag van de Raad van Europa geweest met betrekking tot grensoverschrijdende televisie, en daarmee van groot belang voor de algemene aanpak inzake mediavrijheden en -regulering. De herziening van het verdrag is dringend nodig. In eerste instantie om te reflecteren op vergaande technologische ontwikkelingen, maar ook om zeker te zijn van een bepaald niveau van overeenstemming tussen het verdrag en de Richtlijn Audiovisuele Mediadiensten van de Europese Unie, die voor een groot deel betrekking heeft op hetzelfde onderwerp. Het formeel beëindigen van de herziening van het Verdrag is dus te betreuren. Deze tegenvaller heeft een situatie gecreëerd die had kunnen worden opgevangen door een baanbrekende, inzichtvolle en stellige Aanbeveling van de Raad van Europa (ongeacht het niet juridisch-bindende karakter ervan).

Ons onderzoek naar de verschillende uitkomsten van relevante juridische en politieke ontwikkelingen heeft laten zien dat de standard-setting activiteiten van de Raad van Europa inzake media- en internetvrijheden weliswaar een stap vooruit is, maar tegelijk ook twee stappen achteruit.

39 België en Ierland hebben het Verdrag niet eens ondertekend; Griekenland, Luxemburg, Nederland en Zweden hebben het Verdrag wel ondertekend, maar (nog) niet geratificeerd.

40 Van Loon, *op. cit.*, p. 72.

41 *Ibid.*

42 A. Huxley, *Brave New World*, Londen: Flamingo 1994.

43 A. Huxley, *Brave New World Revisited*, New York: HarperCollins Publishers 2006.